

פאות זמנו

נדפס מתוך הספר "חן וכבוד" פרק ט"ז

דברי הרה"ג רבי אליהו לבנון ויספיש שליט"א
מח"ס "כדת וכדין"
(קובץ אור ישראל כ"א)

מזה שנים מתפרסמות בחוברות ובכתבי עת ואף במודעות רחוב, טענות נגד נשים הנוהגות לצאת בפאה נכרית לרשות הרבים, ואחת הטענות החוזרות ונשנות היא שהפאה שדנו הפוסקים בעניינה היתה עשויה משיער עיזים, ומראיה היה כמראה קש ואניצי פשתן, וכל הרואה אשה החובשת פאה נכרית ידע בבירור דכיסוי ראש הוא, וממילא גם גדולי הפוסקים שהתירו לאשה לצאת בפאה נכרית, לא עלה על דעתם להתיר את הפאות בימינו שהנשים היוצאות בהם נראות כפרועות ראש. ואמרתי דאין ראוי ללמוד הלכה ממודעות ופרסומים, וראוי לעיין בדברי הפוסקים עצמם, האמנם כצעתה הבאה אלי, או שמא אין טענה זו באה אלא לעקר ולבטל את דברי גדולי הפוסקים שהתירו, ואשר כל בית ישראל נשען עליהם.

השלטי גבורים על הרי"ף במסכת שבת (דף כט. מדפי הרי"ף) מביא ראיות וסמך לנשים היוצאות בפאה נכרית, ותוך דבריו כתב: ופירשו המפרשים כי פאה נכרית היא מגבעת ידבקו בה שיער "נאה" והרבה, ותשים אותו האשה על ראשה כדי "שתתקשט" בשיער. עוד כתב שם: ומשמע להדיא שמותרות בנות ישראל "להתקשט" בהם. ועוד שם: ונראה דלא שנא שערות דידה לא שנא שערות חברתה, כל עוד דעבידי לכיסוי השיער.

העולה מדבריו שפאה נכרית שהוא מדבר בה ומתירה, עשויה משיער טבעי משלה או משל חברתה, והפאה מהווה תכשיט לאשה היוצאת בה, ופשוט וברור דפאה ששערה דומה לקש או לאניצי פשתן לא שייך בה תואר נאה ותכשיט, וכ"ש שמפורש בדבריו שלא משיער עיזים היא עשויה אלא משיער אשה הנחתך, משלה או משל חברתה.

ואולם עדיין לא מפורש בדברי הש"ג, האם מי שלבשה פאה נכרית היתה נראית בה כפרועת ראש או היה ניכר עכ"פ דשיער חתוך הוא, ולצורך בירור דבר זה נעיינן במה שכתב הוא ז"ל במקום אחר, בספרו עין משפט במסכת נזיר דף כ"ח ע"ב.

במשנה נזיר דף כ"ח ע"א נחלקו ת"ק ור"מ האם בעל יכול להפר נזירות אשתו בנזירות טהרה, דת"ק ס"ל שאינו מפר, ור"מ ס"ל דמפר "שהוא יכול לומר אי אפשי באשה מגלחת". ובגמ' שם בע"ב, ות"ק אמר לך אפשר בפאה נכרית, ומפרש רש"י ות"ק אמר לך, משום תגלחת לא אפשר להפר דלא הויא עליה מנוולת משום תגלחת, דאפשר לה בפאה נכרית ומחזיא כאינה מגלחת. ובעין משפט שם על הדף כתב בשיטת ת"ק בזה הלשון "נראה לי היתר מכאן לשערות שהנשים נשואות נותנות בראשיהם. יהושע בועז" (הוא בעל הש"ג).

וביאור דבריו דודאי אית לבעל טענה דאי אפשי באשה מגולחת דמנוולת בעיניו, ואם משום דאפשר לה בפאה נכרית ומחזיא כאינה מגלחת לכן אינו יכול להפר, מיניה וביה דשרי לאשה נשואה לשאת פאה נכרית על ראשה. הרי מבואר באר היטב דלפאה נכרית מראה כשיער טבעי ונראית בה אף לבעלה כבלתי מגולחת, ובפאה זו בא הש"ג להתיר לנשים נשואות לצאת בהן (במפרשים דנו בראייתו דמניין לו ברה"ר שמא רק בביתה, והבאתי מדבריהם וביאור ראייתו בספרי כדת וכדין בפרק ח').

ונראה דאין ראיה זו מוכרחת, דאפי' אי נימא דאינה נראית בפאה נכרית כבשערה ממש, אך ודאי הניוול הגדול של מגולחת ליכא בה בהיותה עם פאה, ושוב לית לבעלה טענה, דבשלמא בכיעור גדול איכא מכלל דברים שבינו לבינה, אך בכיעור קטן ודאי שלא, וכמו שאין אשה משועבדת לבעלה ללבוש דוקא בגדים יפים, וא"כ מדברי הגמ' לכשעצמם איכא למימר דאין הכרח גמור דהפאה נראית בשיער טבעי ויפה, אבל עכ"פ ודאי זוהי משמעות פירוש רש"י שם בנזיר שכתב דע"י הפאה "מחזיא כאינה מגלחת", והעין משפט סתם וכתב דמשם ראיה להיתר הפאה נכרית, וא"כ ודאי זוהי פשטות דבריו, ומדברי הבר פלוגתא של השלטי גבורים - שנביא דבריו להלן - מוכח בשופי על איזה פאה קאי השלטי גבורים.

המהר"י קצנלנבוגן, בן דורו של השלטי גבורים [אינו כ"כ בן דורו, כי נולד כחמישים שנה אחריו - ראה כאן בהקדמה. המעתיק], יצא בתשובה ארוכה הנדפסת בשו"ת באר שבע סי' י"ח, להוכיח שפאה נכרית אסורה מכמה וכמה טעמים, ומאריך לדחות את כל צדדי ראיות הש"ג, ובין שאר טענותיו על היתר הש"ג כותב: איך יעלה על הדעת שיהיה מותר להראות עצמה כעוברת על דת, דהא לצאת בשיער עצמה מגולה אסור מן התורה, וכו'. ומלבד דבריו הארוכים בתשובה הנ"ל, עוד הוסיף דברים על נדון זה בספרו י"ב דרשות (סוף דרוש ראשון) וזה לשונו, "ושלא יתקשטו בפאה נכרית, כי שיער באשה ערוה ולמראה עין יראה כאילו הוא שיער שלהם". ועוד שם,

"ולקחתי גילוי שיער וקישוט בפאה נכרית למשל (כלומר לדוגמא, לעורר על כך) כי בנות עירי נכשלות בזה מאוד". הרי להדיא דהיה נפוץ בזמנם התקשטות בפאה נכרית כזאת הנראית למראה עין כשיער עצמה, ועל פאות אלו נתווכח הוא עם בעל השלטי גיבורים שהתיר. העולה מדברי ראשי המדברים בענין הפאה נכרית, הש"ג שהתיר ומהר"י שאסר, דבפאה נכרית שנעשית משיער יפה וטבעי משלה או של חברתה, שהיתה תכשיט לאשה שחבשה אותה, והיתה נראית בה כיוצאת בשיער עצמה, בה היו רגילות בנות אותו דור לצאת לרה"ר, ועל ענינים אלו יצא השלטי גיבורים בראיות וסמך להיתר, ואילו מהר"י האריך לדחות ראיותיו ואסר.

והנה שני חכמים אלו הם ראשי המדברים בענין פאה נכרית, ועל דבריהם וראיותיהם המשיכו הפוסקים לדון והוסיפו ראיות וטענות שונות מש"ס ופוסקים ואף מסברא, מי להיתר ומי לאיסור, ויש לעיין בדברי הפוסקים הבאים אחר החכמים הנ"ל, האמנם אף הם דיברו באותן פאות, או שמא דיברו בפאות גרועות בטיב ובמראה.

הרמ"א באורח חיים סי' ע"ה המדבר בענין האיסור לקרות ק"ש כנגד שיער אשה מגולה, מביא את דברי השלטי גיבורים ומתיר לקרות ק"ש כנגד פאה נכרית, ובדרכי משה שם מפנה לעיין בדבריו בדרכי משה בסי' ש"ג, ושם כתב: "מצאתי כתוב בהגהות אלפסי החדשים (הוא הש"ג), ומותר לאשה נשואה לגלות פאה נכרית שלה, לא שנא אם היא עשויה משערותיה או משיער חברתה, דאין שיער באשה ערוה אלא דוקא שערותיה המדובקים בבשרה, אבל לא התלושים העשויות לכסות שערותיה האחרות, ואע"ג דעבדא לקישוט שתהא נראית בעלת שיער", ע"כ. ובפשוטו בכל המשמעויות העולות מהשלטי גיבורים עצמו כן עולה אף מדברי רמ"א אלו.

אולם יש לעיין בלשונו בהיתר לקרות ק"ש כנגד פאה נכרית, דאף הלבוש אזיל בתריה אך שינה מלשונו. דבשו"ע (סי' ע"ה ס"ב) פסק: "שיער של אשה שדרכה לכסותו אסור לקרות כנגדו, אבל בתולות שדרכן לילך פרועות הראש מותר". וכתב הרמ"א: "וכ"ש שיער נכרית (הגירסה פאה נכרית, מג"א) אפי' דרכה לכסות, הגהות אלפסי החדשים". וכן פסק הלבוש, וזה לשונו: "וכ"ש פאה נכרית "שאינה שלה", אפי' דרכה לכסות מותר. ונחלקו הפוסקים בהדגשת הלבוש "שאינה שלה", כנגד סתימת הרמ"א בזה. העטרת זקנים הבין שהלבוש בא לאפוקי העשויה משיער תלוש של עצמה, שזו אסורה, ואילו הרמ"א שסתם אזיל לשיטתו בדרכי משה סי' ש"ג שהעתיק שם במפורש מהשלטי גיבורים דאף פאה משיער של עצמה שרי, וכן הבין המגן גיבורים. אך הפרי מגדים, הברוך טעם והתשובה מאהבה דחו הבנה זו,

ופירשו שכוונת "שאינה שלה" היינו תלוש ולא מחובר, אך בתלוש התיר הלבוש כפי שהתיר הרמ"א הן משל חברתה והן משלה.

ויש לעיין במה שונה פאה משיער חתוך שלה לפאה משיער של חברתה, להבנת העטרת זקנים והמגן גיבורים, שהלבוש מפריד ביניהם ופליג על הרמ"א שהתיר בכל אופן. ובפשוטו נראה דשיער שלה נראית בו פרועת ראש, ואיכא מראית העין טפי מאשר בפאה משיער של חברתה. ואם זה הביאור, לכאורה נחלקו הרמ"א והלבוש האם איכא בפאה נכרית משום מראית העין או לא, דהרמ"א לא חשש וכהשלטי גיבורים סבירא ליה, והלבוש חשש ואסר, ופשוט דאי איכא בפאה משום מראית העין, אף בפאה משיער של חברתה אם נראית בה כפרועת ראש יאסור הלבוש, ויתיר רק בפאה נכרית הנראית כשיער תלוש המכסה שיערה, והרמ"א יתיר בכל אופן.

ונראה לדחות הבנה זו במחלוקת הרמ"א והלבוש, הן מדברי המגן גיבורים שהבין דאכן פליגי ונראה שאף נקט להלכה ולמעשה כהלבוש, והן מדברי הפרי מגדים שדוחה הבנה זו וס"ל דלא פליגי כלל. דהפרי מגדים מקשה על הבנת העטרת זקנים דפליגי "ומאי שנא משערותיה או מחברתה דשרי". ואי איכא בין הנך פאות נפק"מ בענין מראית העין, איך אינו מבין מאי שנא. ועל כרחק סבירא ליה דאף בשל חברתה אינו עדיף מאשר בשיער עצמה התלוש. ומהמגן גיבורים הראיה שונה, דהוא דוחה את טענת מהר"י לאסור פאה נכרית משום מראית העין, וטענתו היא, "ברבים שנהגו כן לא שייך מראית העין, דלא חשידי, וכו', וכ"ש בזה שכל הנשים נהגו כן היאך אפשר דכולהו יעברו על דת משה ויהודית עכ"פ, ומכל שכן למאן דסובר דהוא דאורייתא (כלומר פריעת ראש בנשים, דאיכא דס"ל מדרבנן ורק רמז איכא מדאורייתא, ואיכא דס"ל דאסור מדאורייתא כפשוטו). ועל כרחק ישפטו הכל שהיא פאה נכרית", ע"כ. וא"כ דהמגן גיבורים דהוא מריה דשמעתא דליכא בפאה נכרית משום מראית העין, מה טעם שיבוא ויאסור בפאה משיער עצמה טפי משיער של חברתה.

גם מסברא אינו ברור לומר שיש בשיער של עצמה טפי מראית העין, ויעוין ברש"י שבת דף ס"ד ע"ב לענין חוטי שיער שהנשים נותנות בראשיהן, דאין היכר בין משלה למשל חברתה, אמנם אין ראייה כ"כ משם, דשמא אין להם מראה פריעת ראש. (ויעוין בענין זה דחוטי שיער וצורתם, בספרי כדת וכדין פרק י"ז - י"ח). וכן כתב בן דורו של הרמ"א בשו"ת מהר"ם פרובינצאלו סי' צ' (בתשובה משנת ש"ל) דנשאל אי שרי לאשה ליתן על מצחה פאה משיער של עצמה החתוך, וענה שאין דעתו נוחה מפאה "אבל איני רואה הבדל באותן השערות אחר שנתלשו בין שלה לשל זולתה", ויש לפרש בדרכים אחרות את ההבדל בזה, וביארתי דעתם בכמה פנים בספרי בפרק ג'.

העולה מדברי הרמ"א והלבוש, וכפי שהבינו דבריהם העטרת זקנים, הפרי מגדים, התשובה מאהבה, המגן גיבורים, והברוך טעם, דפאה נכרית דשריא לצאת בה לרשות הרבים ולקרות ק"ש כנגדה, היא אף פאה נכרית משיער טבעי (עכ"פ משל חברתה) המהווה תכשיט שיער לאשה, ולביאור המגן גיבורים, אף שנראית בפאה נכרית כפרועת ראש. וזו שיטת השלטי גיבורים, שהרמ"א והלבוש פסקו כן להלכה, וכן הכריעו למעשה הפרי מגדים והמגן גיבורים.

גם בספר כנסת הגדולה כתב בענין המחלוקת בדין פאה נכרית, והוסיף בה דברים מדיליה, דהטור באה"ע סי' כ"א פסק "ואסור לשמוע קול ערוה או לראות שערה", וכתב ע"ז בכנסת הגדולה בהגה"ט אות א', "ודוקא בשיער הדבוק בבשרה ממש ונראה גם בשרה עם השיער, אבל שיער מכסה שערה לא שנא שיער דידה לא שנה שיער חברתה כל עוד דעבידי לכיסוי שערה והן תלושות, אע"ג דקישוט הוא לה כדי שתיראה בעלת שיער, אין בו משום שיער באשה ערוה, שלטי גיבורים פרק האשה. אבל בבאר שבע הביא בשם מהר"י קצנלנבוגן שמחה על קודקוד סברה זו והעלה לאיסור". ועוד הוסיף שם כנסת הגדולה וכתב באות ז': ויש מקצת נשים שלוקחות משי שחור ומשימים בפדחתם כדי להתייפות ואפי' בזה רע עלי המעשה, שבני אדם הרואים טועים שהם שערות שלהם, אלא הנח להם לישראל וכו', משא מלך וכו'. ומדברי שלטי הגיבורים שכתבנו למעלה תראה שזה מותר גמור מקל וחומר דשערות אחרות, "ואפי' לסברת מהר"י קצנלנבוגן שהובא בספר באר שבע". ע"כ. מבואר מדבריו דפאה נכרית איכא טפי מראית העין מכיסוי משי שחור על הפדחת, ולשלטי גיבורים דאף פאה נכרית שריא, כל שכן שכיסוי משי שחור שרי. ואפי' למהר"י קצנלנבוגן דפאה נכרית אסירא, אך כיסוי משי שחור שרי.

ויש לעיין במה עדיף כיסוי משי שחור מפאה נכרית, אם הרואים טועים וסוברים שכיסוי המשי שערות שלהם הוא, כטענת המשא מלך.

והנראה דס"ל לכנסת הגדולה דיסוד איסור מראית העין הוא כשהמעשה הנעשה ידוע לרואים עניינו, ורק לא ידעי הסיבות למעשה או שאר פרטים שאינם ניכרים לעין, אך בענין זה דכיסוי משי כל הרואה נכונה רואה דאינו שיער אלא כיסוי משי, ורק אלו העומדים מרחוק ואינם רואים את אשר לפניהם הם טועים, ובכה"ג לא נאמר איסור מראית העין, וא"כ נחזה אנן מאי טעמא סבירא ליה לכנסת הגדולה דפאה נכרית חמירא לדעת מהר"י, אי אף פאה נכרית אין האשה היוצאת בה נראית כפרועת ראש וכל הרואה נכונה רואה דהוא שיער תלוש, א"כ עניינה ממש ככיסוי משי שחור, ופשוט

שאינ שום נפק"מ במרחק בו נמצא זה שאינו רואה את אשר לפניו. ולדוגמא אי נימא דממרחק של י' אמות ניכר הן דפאה נכרית אינו משערה והן דכיסוי משי אינו שיער, אך מכ' אמות כבר נראית הפאה נכרית כשיער עצמה, ועדיין המשי נראה דהוא כיסוי, ואילו מל' אמות שוב אף הכיסוי נראה כשיער עצמה, האם יעלה על הדעת לאסור את הפאה ולהתיר את הכיסוי משי, כפי שמבין הכנסת הגדולה בדעת מהר"י, וכי יש איזו הוה אמינא דאיסור מראית העין תלוי במרחק שבו הרואה אינו רואה את אשר לפניו, אלא פשוט וברור דפאה נכרית שונה במהות מכיסוי משי, דכיסוי משי נראה לכל הרואה נכונה שאינו שיער עצמה ואין שייכות בו לאיסור מראית העין, לדעת כנסת הגדולה, ואילו פאה נכרית כן נראית לרואים כשיער עצמה וכפי שכתב להדיא מהר"י בספרו י"ב דרשות (הבאנו דבריו לעיל) ורק לא ניכר לרואים מה שתחת הפאה נכרית, אם מחוברות השערות לראש או תלושות, ובזה ודאי שייך לאסור מפני מראית העין, וכן ס"ל למהר"י.

העולה מדברי כנסת הגדולה, דפאה נכרית דנחלקו בה השלטי גיבורים ומהר"י, היא פאה הנראית לעין הרואה כשיער עצמה המחובר, והיוצאת בה לרשות הרבים נראית כפרועת ראש, והשלטי גיבורים התירה ומהר"י אסרה, וזו המשמעות העולה אף מדברי הש"ג ומהר"י עצמם, וכן מדברי הרמ"א והלבוש לפי הבנת הפוסקים בהם, וכפי שהבאנו דבריהם לעיל וביארנו דעתם.

ודברי כנסת הגדולה כיון דאתי לידן נימא בהו מילתא, דכמה מהפוסקים הביאו את דבריו הנ"ל בסעיף ה' ולמדו מלשונו שם "אבל בבאר שבע הביא מהר"י קצנלנבוגן ז"ל שמחה על קודקוד סברה זו והעלה לאיסור", דסבירא ליה לכנסת הגדולה לדינא כשיטת מהר"י לאסור פאה נכרית. והנני תמה טובא על הבנה זו בדעת הכנה"ג, דהא מיד בס"ק ז' מפורש בדברי הכנסת הגדולה ההיפך הגמור, דמביא בענין כיסוי משי שחור שיטת שלטי הגיבורים בענין פאה נכרית כעיקר ללמוד ממנה בדרך כל שכן להיתר משי שחור, והוסיף והביא את שיטת מהר"י לרווחא דמילתא שאף אליביה כיסוי משי שרי, ואי הו"ל לעיקר כמהר"י הו"ל ליה למימר איפכא, דמסברא מהר"י אסר רק פאה נכרית דחמירא ענינא ולא כיסוי משי, ולהוסיף לרווחא דמילתא דכ"ש דלשלטי גיבורים שרי, ומוכח ומבואר דאינו כן אלא דאיהו ס"ל לעיקר כשיטת השלטי גיבורים. ולשונו בסעיף ה' שמהר"י היכה על קודקוד סברת הש"ג אינו סברת עצמו אלא סיכום אריכות דבריו של מהר"י, שהרבה בראיות וקושיות נגד היתר השלטי גיבורים, וע"ז כתב הכנסת הגדולה שהוא היכה על קודקוד סברת הש"ג, ואין בזה שום התייחסות לשיטת הכנה"ג עצמו. ובספרי כדת וכדין פרק כ' הבאתי שכך מוכח נמי מדברי הכנה"ג באו"ח סי' ש"ג הגה"ט (שיטה א') שמביא את דברי השלטי

גיבורים דשרי לאשה לצאת בפאה נכרית, ולא מביא מי שחולק. וכן בשיירי כנסת הגדולה שם אינו מביא חולק על הש"ג, על אף שמביא שם את תשובת מהר"י בבאר שבע לענין אחר, והיא אותה תשובה שמאריך בתחילתה לדחות היתר פאה נכרית. ומדלא חש להביא את ריש התשובה הנ"ל, מוכח שנקט לדינא דהעיקר כשלטי גיבורים שהביא את דבריו בכנה"ג ללא חולק.

ואף מהפמ"ג משמע שהבין מדבריו כן, דבסי' ש"ג מציין הפמ"ג שיש לעיין בענין זה בכנסת הגדולה וגם בשיירי כנה"ג. ולכאורה, בשלמא מה שמפנה הפמ"ג לעיין בדברי הכנה"ג ניחא, שהרי שם מביא את דברי הש"ג, אך לאיזה ענין הוסיף הפמ"ג שיש לעיין גם בשיירי כנה"ג, ששם לא דיבר בזה כלל. על כרחך כוונת הפרי מגדים דמשתיקתו שם בשיירי כנה"ג מוכח שלא הכריע לאיסור, וכדביארנו. ועוד, דגם בשיירי כנה"ג סי' ע"ה מוכח דסבירא ליה דפאה נכרית שריא, שמביא את הרמ"א דשרי לקרות ק"ש כנגד פאה נכרית ושוב ללא חולק, ואף שבאה"ע הביא את המהר"י שאוסר לענין הסתכלות בשיער ערוה, ועל כרחך דס"ל שלמהר"י אסור לקרות ק"ש כנגד פאה, ואפי' הכי לא הביאו כנגד היתר הרמ"א.

והנה בספר יביע אומר חלק ה' אה"ע סי' ה' [להגר"ע יוסף זצ"ל] הביא את דברי הכנסת הגדולה באות ז' הנ"ל בשינוי לשון, והוציא ממנו להיפך, שדעתו לאיסור, זה לשונו שם: וגדולה מזו כתב בעל עצמות יוסף בספר משא מלך על אודות איזה נשים שלוקחות משי שחור ונותנות בפדחתן וכו' והובא בכנה"ג אה"ע (סי' כ"א הגה"ט אות ז') והעיר ע"ז שלפי מש"כ בשלטי הגיבורים להתיר פאה נכרית כ"ש בזה שמותר גמור הוא, ואפי' לסברת הב"ש בשם מהר"י קצנלנבוגן "שמחה על קודקוד סברה זו והעלה לאיסור" יש לומר שבכה"ג שרי, ע"כ. "נמצא שאף לכנה"ג בפאה נכרית יש להחמיר יותר, שיש בזה עכ"פ משום מראית העין". ע"כ מספר יביע אומר.

וכל הרואה נכונה יתמה איך היפך את שיטת הכנסת הגדולה מהיתר לאיסור, דהא באות ז' לא כתב הכנה"ג לשון זה דהב"ש מחה על קודקוד סברה זו והעלה לאיסור, אלא באות ה' כשמביא את עיקר שיטות השלטי גיבורים ובאר שבע, ואילו באות ז' לא בא אלא ללמוד ממחלוקתם בפאה לענין כיסוי משי שחור, וכאמור מביא בעיקר את שיטת הש"ג שמתיר, ובנוסף לרווחא דמילתא כתב שאפי' למהר"י קצנלנבוגן שרי, אך שירבוב הנ"ל "שמחה על קודקוד סברה זו" לאות ז' משמעותו דאף כאן מדגיש הכנה"ג זאת כאילו למנוע מהלומדים שנקט לדינא כשלטי גיבורים להתיר. וברור דבעל היביע אומר כתב מזכרון את הדברים ונתערב לו לשון כנה"ג באות ה' עם דבריו באות ז', וע"פ זה הסיק דכנה"ג אוסר, וכאמור ההיפך הוא הנכון וכפי שמוכח אף בכנה"ג באו"ח סי' ש"ג ובשיירי כנה"ג שם ובסי'

ע"ה, ובפמ"ג בסי' ש"ג בדעתו וכנ"ל, ויש לתמוה למה את כל משמעויות האלו לא הזכיר היביע אומר אפי' ברמז, ולמה לא הביא דכנה"ג באה"ע סי' קט"ו מביא את הש"ג לענין עוברת על דת דפאה נכרית לא חשיבא כיוצאה וראשה פרוע, ושוב ללא חולק, ודבריו אלו כבר הביאם השדי חמד מערכת ד' אות ג'.

ועתה נחזור לנד"ד. בספר תשובה מאהבה חלק א' סי' מ"ז מובאת תשובה לר' ברוך ייטלס, וזו פתיחת התשובה: זה ימים אחדים ואני הייתי במסיבה אחת של נגידיים וקצינים, ושאל אותי אחד מן השועים, האם אמת הדבר שאין איסור לנשים נשואות "לקשט" את עצמן בפאה נכרית... להיות כאחד השרים והשרות בוץ וארגמן וכו'. ובסי' מ"ח עונה לו בעל התשובה מאהבה, ואף הוא פותח בדברים דומים, זה לשונו: כבר נשאלתי ע"ז מאת גביר אחד ירא וחרד על דבר ה', על אודות אשתו הגבירה, אם יש היתר לצאת בפאה זו. העולה מדבריהם אלו, דהפאה שהיתה נהוגה בזמנם (לפני מאתיים שנה ויותר) היתה תכשיט מכלל שאר התכשיטים שמחמתם היו נראות כאחת השרות, והיו מעוררות עליהן את קנאת עם הארץ, וברור לכל מודה על האמת שמדובר בפאות יפות מאוד ולא כעורות שיער עיזים או כמראה קש ואניצי פשתן, ולכן אותן נשי נגידיים וקצינים ושועים חפצו לצאת מקושטות בהן.

ואף במראה הפאה נראה מתוך תשובה מאהבה שהיה לה מראה של שיער טבעי, זה לשונו בתשובה מ"ח: הא כתב בעל אליה רבה באו"ח סי' צ"א חשיבא כיסוי והוא הדין שערות פרוקים (פאה נכרית), אך מפני מראית העין יש להיזהר, א"כ יש לומר שערות חמירא טפי קל וחומר מכובעים הקלועים מקש לענין ברכה, כי בזה נראין הן עוברים על איסור תורה "כאילו יוצאות בשערות ראשן פריע פרעות בלי כיסוי כלל". העולה מדבריו דפאה נכרית מראיה כמראה שיער טבעי, והיוצאת בה נראית ללא כיסוי ראש, ועל פאה זו שהתיר הרמ"א והפמ"ג דן הרב בעל תשובה מאהבה עם עמיתו הגאון ר' ברוך ייטלס ז"ל.

ויש להעיר דבשו"ת הסבא קדישא חלק ב' (או"ח סי' א') הביא דברים אלו של התשובה מאהבה, וכתב בשמו שהאליה רבה סבירא ליה לאסור פאה נכרית עכ"פ מפני מראית העין. ודבריו תמוהים, דהאי כל שכן לאסור לא האליה רבה כתבו אלא בעל התשובה מאהבה, ואדרבה, מהאליה רבה נראה דלא ס"ל להאי כ"ש, דהא בסי' ש"ג מביא הפרישה את היתר פאה נכרית בשם הרמ"א והשלטי גיבורים, ומבארם, והאליה רבה שם מביא את דברי הפרישה ולא העיר עליו כלום, ומשמע שקיבל דבריו, וכן הבין בדעתו הברכי יוסף שם שכתב על האליה רבה שנעלם ממנו שהב"ש הפליא לתמוה

על היתר פאה נכרית, עכ"פ מבואר דהאליה רבה עצמו התיר לצאת בפאה נכרית ולא חש כלל לשיטת עצמו דאיכא מראית העין בפאה נכרית של איש לענין ברכה ללמוד משם כ"ש לפאה נכרית של אשה לאסור לה לצאת עמה לרה"ר, ואולי סבירא ליה דבשל גברים אינו שכיח ואיכא משום מראית העין, ואילו בשל נשים שכיח, ואם כן כולוהו ידעי דודאי פאה נכרית היא ושרי, או לאידך גיסא, דבאיש הוא מידת חסידות ושפיר יחשדוהו דמיקל בזה, אך באשה דפריעת ראש אצלה איסור חמור הוא, ודאי ישפטו הכל דפאה נכרית היא ולא עוברת בפרהסיה איסור תורה, ומקור סברות אלו מהמגן גיבורים, הבאנו דבריו לעיל, שכותב דפאה נכרית כיון שנהגו בה רבים לא שייך מראית העין, דלא חשידי וכו', "וכ"ש למאן דסובר דאורייתא", ועל כן ישפטו הכל שהיא פאה נכרית.

עכ"פ בין כך ובין כך מבואר להדיא הן באליה רבה והן בתשובה מאהבה והן בשו"ת הסבא קדישא, דאשה היוצאת בפאה נכרית נראית כפרועת ראש, ועל פאה זו נסוב הדיון בין גדולי הפוסקים אם לאסור או להתיר.

גם בספר ישועות יעקב או"ח סי' ע"ה כתב המחבר תשובה גדולה בענין פאה נכרית, ובסוף התשובה כתב: ולגוף הדין, כיון דהך דיוצאה וראשה פרוע מטעם פריצות קאתינן עלה, "וכיון שאינו ניכר אם הוא משיער גופה או משיער נכרית" (חסר הסיום). גם מדבריו מבואר להדיא דמראה הפאה נכרית כמראה שיער, והיוצאת בה נראית כיוצאת פרועת ראש.

וכן מבואר בתפארת ישראל על המשניות, על המשנה בשבת (פרק במה אשה משנה ה') יוצאה אשה... ובפאה נכרית לחצר, וכתב התפארת ישראל (בועז אות א'): וקשה לי הרי אסור משום מראית עין "דמחזי כפרועת ראש" וכו', והרי אפי' באיסור דרבנן אסור משום מראית עין.

[אמר המעתיק: ומוכח עוד מדבריו שם דאיירי בפאה שנראית ממש כשיער עצמה, ואי אפשר להבחין שזו פאה. כי הקשה שהרי אסור משום מראית העין, ותירץ שמדובר בפאה על הסבכה, והסבכה ניכרת מבעד לפאה, וע"י זה אין מראית העין. והיה לו לתרץ דאיירי בפאה שנראית כשיער עיזים ועל כן ניכרת למרחוק, ומדלא תירץ כך, משמע שהבין שנראית ממש כשיער טבעי].

ועוד יותר מכל המשמעויות המובאות לעיל, מפורש בספר תורת שבת (נדפס לפני כמאה ושבעים שנה), זה לשונו בסי' ש"ג ס"ק י': "וכן הוא אצל פאה נכרית דנשי דידן, שאין אדם יכול להבחין אם בשיער עצמה או בפאה נכרית היא מתקשטת".

גם מדברי הגאון ר' שלמה קלוגר בספריו עולה ברור מה מראה היה לפאה נכרית בזמנם. דבספרו שנות חיים תשובה שט"ז כותב: עיין מגן אברהם מה שהשיג על הבאר שבע ודעתו להתיר... אבל בזה הזמן הרבה פרוצות שהולכות בכוונה בשיער שלהן, א"כ אף ההולכות בפאה נכרית מה מהני זה, "הרי הרואה לא יידע ויסבור דשלה הוא". וכו'. מבואר להדיא מדבריו מה היה מראה הפאה בימיו, דהרואה אשה חבושה בפאה נכרית לא ידע דהיא פאה וסבר דפרועת ראש היא.

וגם בספרו קנאת סופרים (בתשובה ע"ב) כותב בנידון זה ומוכיח לאסור מדין המשנה ריש פרק האשה שנתארמלה, אם יצאת בהינומא וראשה פרוע כתובה מאתיים, דהוא ראייה שבתולה נישאת, ושואל ר' שלמה קלוגר, דמה ראייה דראשה פרוע, דלמא הוי שיער נכרית, "דהרי אי אפשר להכיר בלי הבחנה אם הוא שיער שלה או של אחרת" וכו'. מבואר בדבריו באר היטב דפאה נכרית מראה כפריעת ראש גמורה, ואולם כאן לראשונה מתוך המשמעויות בדברי הפוסקים משמע שעכ"פ שייך להכיר אם הוא שיער שלה או שיער פאה נכרית, וכלשונו על ידי "הבחנה".

[אמר המעתיק: אדרבה, לשונו של המהר"ש קלוגר מוכיח יותר מכל הלשונות האחרים, שלא היה ניתן להכיר בין פאה לשיער טבעי, אלא ע"י התבוננות מקרוב (הבחנה), וזה כמו פאות הקאסטם היקרות ביותר.]

ובעיקר שאלתו של מהר"ש קלוגר, כתב לתרץ בשו"ת "שירת בן הלוי" (סי' י"ג) וזה לשונו: "רש"י כתב, ראשה פרוע - מנהג הבתולות היה לצאת ושערן על כתפיהן (לפני החופה). ואם היתה נשואה לפני כן לא היו מניחין אותה לשים שערות הפאה מפוזרות על כתפה בשעת החופה, אף על פי שמותר מדין צניעות, שלא להטעות את הרואים שהיא בתולה, כמו שלא היו מחלקין קליות כשנושא בעולה, אף על פי שאין איסור לבעולה לחלק קליות, וכן שאר המנהגים".]

גם בשו"ת חסד לאברהם (לפני מאה וחמישים שנה לערך) תניינא אה"ע סי' פ"ז, מדבר במראה הפאה. דפותח שם: מה שנהגו הנשים ללבוש פאה נכרית בראשן "עד שנראה כאילו הולכות בשערות עצמן מגולות". ומאריך מאוד, ותוך דבריו כותב עוד: מה לי שיער עצמן או שיער נכרית, "שעשויות באופן שנראין כשיער עצמן" וכו'.

[אמר המעתיק: וכן במקומות רבים בספרי האוסרים, מובא שע"י הפאה אין שום היכר בין נשואה לבתולה, כי הפאה נראית ממש כשיער עצמה. וראה בספר "אפי זוטרי" (אה"ע סי' כ"א ס"ק ט'), שהצריך ללבוש כובע על הפאה להיכר, כי לולא זה לא ניתן להבחין בין בתולה לנשואה, וכתב את דבריו בשנת תקנ"ז, לפני יותר

ממאתיים שנה. ולכן טעם רוב האוסרים הוא משום מראית העין. ואם באמת היתה הפאה בזמנם כמראה שיער עיזים וכו', וניכרת למרחוק, כמו שיש הטוענים, לא היה מקום כלל לאסור מטעם מראית העין, כי ניכר לכל שאינו שיער עצמה].

ואולם דברים אחרים לגמרי כותב בשו"ת רבי עזריאל (הילדסהיימר) אה"ע סי' ל"ו. דתחילה דן על הפאה ופוסק להיתר, ואח"כ מוסיף: ואם כי הנשים נראות על ידי זה כיוצאות בפירוע ראש ממש חלילה, הנה נודע כי כל אשה ובתולה "מיד רואה ההפרש הגדול בזה". ומוסיף: "וגם האנשים הפרוצים הצופים בנשים בודאי יראו החילוק" והנשים בעצמן יודעות, כי נודע הדבר. העולה מדבריו, דתחילת התפשטות הפאה אכן לא היה ניכר לרואים שהוא שיער תלוש, אך אח"כ נודע, ויש לידע האם נודע מחמת הטיב של הפאות שפחת וירד בזמנו, או שמא מאז ומעולם ניתן היה להבחין שאין פאה נכרית שיער טבעי של האשה, אך כל עוד שלא הכירו את הפאה לא שמו על לב שהיוצאות בה מכוסות ראש הן, ואחר התפשטות הפאה שוב ראו בשופי דהוא כיסוי ראש ולא פירוע ראש. עכ"פ מדברי הפוסקים שהבאנו לעיל, וביותר מדברי התורת שבת, מבואר דלא ניתן היה להכיר בין פאה נכרית לפריעת ראש, וכן הוא משמעות דברי הישועות יעקב, התפארת ישראל, והחסד לאברהם, ויותר נראה בהבנת דברי רבי עזריאל כביאור הראשון שביארנו דבריו, שבזמנו [או במקומו] פחת טיב הפאות ושוב לא נראה כפירוע ראש, וראה עוד להלן.

אמר המעתיק: יתכן שהפאות במקומו של ר"ע הילדסהיימר היו זהות כולן, והיה ניתן לזהותן בנקל ע"י כך, ולא מחייב שאיכות השיער היתה גרועה. שהרי גם היום, ניתן לזהות את הפאות האיכותיות ביותר ע"י תסרוקתן, שאינה מצויה ברווקות. וע"פ זה מיושב לשונו, שכתב שהאנשים ה"פרוצים בנשים" יודעים גם הם להבחין בין שיער טבעי לפאה. ואם מדובר באיכות השיער, מה שייך בזה פרוצים, והרי כל אחד המסתכל לתומו יכול להבחין בזה. אלא מדובר בסוג התסרוקת, שהפרוצים בקיאים בזה].

ובאוצר הפוסקים אה"ע סי' כ"א הביא מספר סתרי ומגיני, וזה לשונו: "וגם לחוש אחשדא שיסברו הרואים שהן שערות עצמה היא חומרא גדולה, דכיון דיודעים העולם שיכולים עתה לעשות פאה נכרית יפה כל כך שתיראה כשיער עצמה, אמאי נחשוד אותה". וגם מדבריו עולה ברור שהפאות בימיו (לפני כמאה שנה) היו נראות כשיער עצמה של האשה, ועוד יותר, שהיה כבר ידוע לכל שניתן לעשות פאות כאלה הנראות כשיער עצמה, וזה דלא כדברי ר' עזריאל, וקרוב לומר שבימיהם בחילוקי מקומות היה הדבר תלוי, ולא מראה הפאה בארץ זו כמראה בארץ אחרת.

העולה מדברינו הוא, דמהפוסקים כולם (פרט לר' עזריאל הילדסהיימר ז"ל) מוכח שהפאות הנידונות בפוסקים מימי השלטי גיבורים ומהר"י פדואה ועד לפני כמאה שנה, כולם משיער טבעי היו והיוו קישוט לנשים הנושאות אותן, ואותן נשים היו נראות כיוצאות פרועות ראש בלא כיסוי, ועל פאות אלו נחלקו הפוסקים לדורותיהם, האם מותרות או אסורות. ולשיטת המתירים הרי הם מותרות בשופי.

אמר המעתיק: וכן הוא בלשונות כל הפוסקים, שדיברו כולם בפאה במראה טבעי, וכתבו להתיר אע"פ שהוא יותר נאה משיער האשה הלובשת אותו, ומוסיף לה נוי ויופי, כי לזה מיועדת הפאה. ובמשנה בשבת (דף סד.) איתא: "יוצאה אשה בחוטי שיער, בין משלה ובין משל חברתה". ומכאן הביא המג"א ראייה לדברי הרמ"א שהתיר פאה נכרית. וכן הגר"א. וביאר מחצית השקל את הראיה: "ועיקר ראייתו מסיפא, דילדה לא תצא בשיער של זקנה", כלומר שהזקנה התקשטה בשערה הנאה של הילדה, ויצאה עמו לשוק (שבזה מדובר במשנה), ומוכח שבשיער תלוש אין איסור להתקשט.

ובגמ' שם איתא: "בשלמא זקנה בשל ילדה, שבח הוא לה". ועוד שם, "כדי שלא תתגנה על בעלה". וברש"י שם: "כדי שלא תתגנה, התירו לה קצת קישוטים הנאים". ובתשובות הגאונים שם: "פאה נכרית. שיער שמביאין מבחוץ ומקלעין אותו יפה יפה, ומניחין אותו בראשי כלות כל ימי חופתן". ובתוס' רי"ד שם: "וגם בפאה נכרית שהיא תכשיט". ובפני יהושע שם: "דשבח הוא לה, ומקישוטים הנאים שבאשה הוי". וברש"י בסנהדרין (דף קיב.): "פאה נכרית. גדיל של שערות דעלמא שעושין לנוי". והרמב"ם בפירוש המשניות כתב: "פאה נכרית. כמו מגבעת, ידבקו בו שיער נאה, והרבה... כדי שתתקשט בשיער". הרי לך שכתב "שיער נאה" ולא נראה כקש, והדגיש שהאשה מתקשטת בו.

והשלטי הגבורים כתב: "אותן הצדקניות דקאמר התם היו מתקשטות בפאות ההם". ועוד כתב, "לא שנא שערות דידה לא שנא שערות חברתה". וכן הרמ"א העתיק דבריו אלה והוסיף: "אע"ג דעבדה לקישוט שתהא נראית בעלת שיער". ושיער חברתה הרי הוא שיער טבעי, ויכול להיות יותר יפה משיער האשה עצמה. ומש"כ שתיראה בעלת שיער, כוונתו שתיראה כאשה שאינה מכסה את שערותיה, והולכת בגילוי ראש. וכמו בגמ' במסכת נזיר, שלובשת פאה ונראית כאילו לא גילחה שערותיה. וכן העתיק הפרישה, "לא שנא אם עשויה משערותיה, או משיער חברתה". וכן כתב הבאר היטב שם, "והוא הדין אם חתכה שיער של עצמה וחיברה אח"כ בראשה". והפמ"ג כתב, "עיין מגן אברהם, דפאה נכרית אפי' משערותיה התלושים אין הרהור". וכן העתיק אליה רבה את דברי הש"ג, "מותר לאשה נשואה לגלות פאה נכרית שלה, אפי' עשויה משערותיה". וכן כתב עטרת זקנים שם על דברי הרמ"א, "דוקא שערות הדבוקים לבשרה ממש, אבל בנחתכו אין בהם משום

שיער באשה ערוה וגם לא משום פריעת ראשי". וכן כתב המשנ"ב, שהביא את פמ"ג וכתב "ומשמע מיניה שם דאפילו שיער של עצמה שנחתך ואח"כ חיברה לראשה ג"כ יש להקל". וכן העתיק כף החיים, "והוא הדין אם חתכה שיער של עצמה וחיברה אח"כ בראשה". וכן כתב ערוך השולחן, "בין שהם עשויים משערה או משיער חברתה". וא"כ איך יתכן לומר שכל אותם המתירים לא התירו בפאות של ימינו, העשויות משיער טבעי, או נראות במראה טבעי, ואסרו בזה משום פריצות וכדו'.

וכן גם מובא בלשונות הראשונים, ראה רבינו חננאל במסכת שבת (ג.): "פאה נכרית והוא שיער שעושה בקפה והקרה נותנן בראשו ונראה כי אותו שיער שבקפה שיער ראשו הוא".

ומצינו לכמה וכמה פוסקים, שכתבו כי גם כאשר הפאה נראית כשערה ממש, או אפי' יותר יפה משערה הטבעי של האשה, אין בכך איסור, והוי כקישוט בעלמא שמוסיף יופי לאשה. וגם אין בזה משום חשש מראית העין. וכן הבין בדעת שלטי הגיבורים הגאון הספרדי רבי יעקב פארדו זצ"ל בספרו "אפי זוטרי" (על השו"ע אה"ע סי' כ"א ס"ק ט'), וזה לשונו: "הנה הר"ב החבי"ב [בעל כנסת הגדולה] באות ה' הביא לשון שלטי הגיבורים שכתב דדוקא שיער המחובר לגופה אסור, שע"י גילוי שערה מתגלה בשרה, והוי ליה מקומות המכוסים שבגופה. אבל שערות התלושים בפאה נכרית, אפי' תהיה עשויה משערותיה שרי, ואע"ג דקישוט הוא לה, הוי לה כשאר תכשיטין". וכן בספרו "מסכנות יעקב" בישעיה פרק ג' (דף י"ח), ביאר את הקישוטים המוזכרים שם, שנשות ישראל היו מתקשטות בהם כדי למצוא חן בעיני הדוכסים והשרים, ושם כתב: "והקישורים אפשר שהוא פאה נכרית, דתנן שם שמי שאין לה שערות בראשה, או נשים נשואות, שאינן יכולות להראות קלעי שערן, דשיער באשה ערוה, עושות קישורין כפאה נכרית, להראות כאילו הן שערותיהן ממש".

וכן כתבו הגאונים רבי יוסף שאול נתנזון בעל "שואל ומשיב", והגאון רבי מרדכי זאב אנטינגא בעל "מאמר מרדכי", בספרם "מגן גיבורים" (ראה כאן בפרק ב'): "וגם גוף דבריו לחוש בפאה נכרית משום מראית העין, לענ"ד ברבים שנהגו כן לא שייך מראית העין, דלא חשידי... ועל כן ישפטו הכל שהוא פאה נכרית". ועוד כתבו, "קישוט הוא, דנראית כאילו היה לה שיער. ותדע, שהרי אמרו בנזיר אפשר בפאה נכרית, אף שיודע שתגלה שערה, ולא יכול לומר אי אפשי באשה מגולחת שאין לה שיער של עצמה, כיון שעכ"פ יש לה הקישוט בפאה נכרית כמו בשיער של עצמה". עכ"ל. ומשמע שדיברו באופן שאין ניכר אם היא פאה או שיער עצמה, ולמרות זאת משום שרבים נהגו כן, אין בזה מראית העין והרואים יבינו שאין זה שיער עצמה.

וכן כתבו בקובץ "תל תלפיות" (שע"י מכון הוראה ומשפט דק"ק חניכי הישיבות בראשות הגר"מ גרוס שליט"א, קובץ ס"ז): "בש"ך סי' רח"צ סק"ב בדינא דהרא"ש כתב דסגי במה שזה מצוי, אף שאין מכירין להבחין שזה של היתר, וע"ש בב"ח. וכמו כן מצינו בספר מגן גיבורים או"ח סי' ע"ה סק"ג (עיקר דבריו הובא במשנ"ב שם סקט"ז), גבי בפאה נכרית, דגם המתירין לצאת כך לרה"ר משום דמדינא שרי, מ"מ ת"ל דאסור משום איסורא דמראית עין, וכתב דכיון דהרבה הולכות כן, הרואים לא יתלו באיסור, ומשמע נמי דאין צריך שידעו להבחין בין פאה נכרית לשיער, וסגי מה שהוא מצוי".

וכן כתב הגאון רבי אהרן וירמש זצ"ל, בספרו "מאורי אור" (חלק "קן טהור" למסכת נדרים דף ל'): "וגם החוש מכחיש, דשיער אינו הרהור כגילוי שוק וקול זמר. והלא לא אסרו לקרות כנגד פנים יפות. אלא על כרחך שיער [נאסר] מטעם כמוס, שליטת הקליפה, ואינו תימהון דוקא במחובר. וכמו בשיער אשה מונח לפניו, אינו כלום. וכמה דברים שלא נגלו טעמם... אלא טעמם ונימוקם עמם".

וכן כתב הגאון רבי וואלף ברייער זצ"ל בשו"ת "נחלת בנימין" (סי' כ"ו): "אי לא דגלי לן קרא דשיער באשה ערוה, הוה אמינא דאין לחוש כלל לשערותיה, אלא משום דמשבח לה קרא שמע מינה תאוה היא, עיין ברש"י ברכות ד', ובקרא כתיב שערך כעדר העזים, וקרא מקלס צוהר וזיו השערות כשיער העזים, ושערן מבהיק מרחוק, עיין רש"י שיר השירים. וכל הקילוס הוא בעודן מחוברת בבשרה, דוגמת שערות העזים, וכל זמן שהשערות מחוברות מקרי "שערך" ותאוה המה לעיניי, אמנם אם פאה נכרית על ראשה לא הוי קילוס. וכן אם השערות תלושין, אף שחוזרת ומתקשטת בהם, מכל מקום שוב לא תאוה היא וליכא שבח ולא מקרי ערוה".

וכן כתב הגאון רבי סיני שיפפער זצ"ל בשו"ת סתרי ומגיני, לפני כשמונים שנה (הובאו דבריו לעיל ע"י הרב הכותב, וראה כאן בפרק ד'): "וגם לחוש אחשדא שיסברו הרואים שהיא שערות עצמה היא חומרא גדולה, דכיון שידועים העולם שיכולין עתה לעשות הפאה נכרית יפה כל כך שתיראה כשערות עצמה, אמאי נחשוד אותה". ועוד כתב, "דהפאה נכרית נעשית עתה בהדרת היופי". עכ"ל.

ומשמע מדברי הרב סתרי ומגיני, שלא שייך לחלק בין פאה אחת לחברתה לפי מדת המראה הטבעי שלה, וכמו שעשה בספר אחד שפירט באריכות את כל סוגי הפאות במראה טבעי, והאמצעים שנוקטים יצרני הפאה על מנת שלא יבחינו כי אינה שיער עצמה, וכתב לאסור אותן, וכל ראיותיו ומקורותיו הם מדברי הפוסקים שלא התירו פאה כלל, כמו הדברי חיים, מהרי"ל דיסקין, באר שבע, הגר"ש קלוגר, חסד לאברהם, תשורת שי, ועוד. ואם נקטינן שלא שייך מראית העין בפאה וכמו שנביא לקמן עוד מדברי הפוסקים, אין נפק"מ אם ניכר שהיא פאה נכרית או לא,

ובכל אופן תולים הרואים שהאשה לובשת פאה, שהרי ב"ה אין בנמצא כלל אשה חרדית המגלה ראשה לגמרי, ולא שביק איניש היתרא ועביד איסורא. וראה כאן בפרק ט' בדברי הגר"ב זילבר זצ"ל והגר"ע יוסף זצ"ל, שאין ענין להבדיל בין נשואה לפנויה, ולא זה מטרת כיסוי הראש, ובארצות המזרח היו גם הפנויות מכסות ראשן ולא היה ניכר כלל בין נשואה לפנויה, וראה בזה גם בפרק ט"ו בדברי הגר"א מרילוס שליט"א.

וכן כתב הגאון רבי משה כרייף זצ"ל, בספרו "באר משה" (ראה דבריו בפרק א'): "ומיהו יש להבין כוונת הגליון [בעל השלטי גיבורים], מאיזה טעם הוה סלקא דעתך דאסור. ונראה דדרך הפאה נכרית שהיו עושים, היה מנהגם להניחו מגולה. והוה סלקא דעתך דאסור, מפני מראית העין, שיאמרו שיערה ממש". עכ"ל. כלומר שכל חידושו של השלטי גיבורים, הוא שאע"פ שנראית הפאה ממש כשיער עצמה - אין בזה איסור של מראית העין.

וכן כתב הגאון רבי חיים זלמן צבי שרל זצ"ל, בספרו "דברי חיים" (ראה דבריו כאן בפרק א'): "עוד מצינו ענייני מראית העין בשבת פרק ו' משנה ה', יוצאה אשה וכו' ובפאה נכרית. ובתפארת ישראל שם כתב וזה לשונו, 'וקשה לי, הרי אסור משום מראית העין, מדמתחזי כפרועת ראש... ולענ"ד, קושיה מעיקרא ליתא, דהא כיוון דדרך הנשים כן, לעשות פאה נכרית על ראשן, כבר ידוע הוא לכל. וכמו בזמנינו דידוע דנשים צדקניות נושאות על ראשן פאה נכרית... ככל זה אין שום מראית עין והוא פשוט".

וכן כתב הגאון רבי מאיר זאב גאלדבערגער, בספרו "אמרי המז"ג" על ששה סדרי משנה (שבת פ"ו): "על כרחק צ"ל דהני פוסקים המתירין, כבר ראו בכל מקומות מושבותיהם שכן הוא המנהג של רוב הנשים הכשרות, ואם כן... בוודאי לא שייך משום מראית העין אלא לגבי ישראלים אחרים המכירים אותה שהיא ישראלית (עיין במג"א ובמחצית השקל שם ס"ק ד'), והרי הם יתלו בהיתר שהיא פאה נכרית ולא שיער גופה, וגם אם יחקרו הדבר יודע להם שכן הוא האמת, וכמש"כ הט"ז (סי' רמ"ד ס"ק ב'), ועל כן לא חששו בזה משום מראית העין".

וכן כתב הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל, בשו"ת "אגרות משה" (ראה דבריו כאן בפרק ו'): "אף דאיכא מאן דחושש לאסור פאה נכרית משום מראית עין, עיין בעטרת זקנים או"ח סימן ע"ה, מ"מ רוב רבותינו וגם מאלו שסומכין עיקרי ההוראה עליהם מתירים... והטעם פשוט, שכיון שלא מצינו בגמ' שאסרו, אין למילף ממקומות אחרים שאסרו משום מראית עין, דאין למילף חדא מאידך, ולכן נאמר איסור מראית עין בייחוד בכל דבר שאסרו".

ועוד כתב, "אין לאסור גם כשלא ניכר... דידוע לכל שיש ללבוש פאה נכרית שתהיה נדמית כשערות האשה עצמה... כיון שהיא מוחזקת לאשה כשרה... וטעם זה הוא גם על מה שלא אסרו לגלח במספרים כעין תער ובסם, שנמי כיון שידוע שאפשר לגלח כעין תער בדבר המותר לא יחשדוהו, ואף שנתפרץ בעוה"ר שהרבה מגלחים בתער, מ"מ אין לאסור עתה מה שלא אסרו מתחלה". עכ"ל. וכוונתו שאשה המוחזקת לאשה כשרה, ומוכח הדבר מבגדיה ולבושיה ובכל ענייניה, הרי גם כשלובשת פאה משוכללת ביותר מהסוג שאינו מצוי כל כך, שאין ניכר כלל שהיא פאה, אין בכך משום מראית העין, כי הרואה תולה שהיא לובשת פאה, ובפרט כשידוע ומפורסם שאין אשה חרדית בארץ ישראל ההולכת בגילוי ראש. וכמו באדם המגולח, שאין ידוע אם גילח בתער או במכונה, והיה מקום לאסור משום מראית העין, אולם אין איסור בזה מפני שידוע שאפשר לגלח במכונה כעין תער, ותולים אנו שמסתמא גילח במכונה. ואדרבה, יש מעלה לפאה על המגלח במכונה, כי המגלח במכונה לא ניכר אם גילח בתער או במכונה, ובפרט במכונות הגילוח הקיימים היום, ואילו באשה הלובשת פאה, ניכר שהיא פאה, כי שערות הפאה מבריקות יותר משיער טבעי, וכן רוב תסרוקות הפאה דומות, וכן הפאה גבוהה מעט משיער הראש, כי היא מונחת על השיער.

וכן כתב הגאון רבי עובדיה הדאיה זצ"ל בשו"ת ישכיל עבדי (ראה כאן בפרק ה'): "בדין פאה נכרית לנשים נשואות, אם דינה כמו שיער ראשה שאסור לגלותה משום הרהור, דלפעמים היא יותר יפה משיער ראשה ומייפה אותה יותר, ואתי לידי הרהור, וכן משום מראית העין, דהרואה נדמה לו שהן שערותיה ממש... קים להו לרבנן שאין יצה"ר שולט אלא בדבר הדבוק בגוף האשה עצמה, היינו הדבר הדבוק בגוף הערוה עצמה, דאין שליטה להיצה"ר אלא בדבר שיש לו נפש חיונית, לא בדבר שאין לו נפש חיונית, ולכן בנתלש מגוף האשה, דניטל ממנו נפש החיונית, הרי פקע ממנו אותה הערוה שהיתה עליו בזמן שהיה דבוק בגוף האשה, דהרי הוא כפגר מת שאין להיצה"ר שליטה בו".

וכן כתב מרן הגאון רבי שלום משאש זצ"ל בשו"ת תבואות שמש (ראה דבריו כאן בפרק ח'): "לא אסרו חכמים לאשה שתתייפה כל מה שתוכל, רק שיהיה בהיתר, ועל האנשים לשמור עצמם שלא יביטו בהם. ואם באנו לזה, הלא כמה נשים יפיפיות שאפי' יכסו ראשן במטפחת ובצעף, הלא רק מחמת רוב יופיין יש גירוי יצה"ר, האם נאסור עליהם לצאת לשוק או נאמר להם לכסות פניהם כגויים כדי שלא יביטו בהם אנשים. וגם ישנם היום הלובשים איזה כובעים או מטפחות על ראשן יוצאים מן הכלל ובוחרין בזה יותר משערותיהן ויש בזה גירוי יותר מהשיער, האם נאסור להם? גם צורת המלבושים של היום נשתנו, ואע"פ שמוותרים ע"פ הדין, יש בהם גירוי יצר שמייפין האשה מאד, האם נאסור להם? אלא ודאי כל מה שהוא מותר ע"פ הדין, בין אם תכסה בבגד, או בשיער, העיקר הוא שלא יהיה מגופה, הוי

ליה מלבוש על ראשה, ואין לנו להיכנס אם הוא מיפה אותה או לא, דזהו ענין הגברים שחובתם שלא להביט, ואפי' תהיה מכוסה בכובע אין ראוי להביט".

וכן כתב בתורת מנחם להגאון מלויבאוויטש זצ"ל, בדרשה שנשא לפני כשישים שנה (ראה דבריו כאן בפרק י"ז): "פאה נכרית הוא ענין שנוגע לבנים ובני בנים, לפרנסה ובריאות, כדאיתא בזוהר, שהדבר נוגע לבני חיי ומזוני... ובפרט בזמננו, שאפשר להשיג פאה נכרית בכל הצבעים, והיא נראית יפה עוד יותר מהשיער שלה עצמה, תתבונן האישה בעצמה מהי הסיבה האמיתית לכך שהיא אינה רוצה לחבוש פאה נכרית אלא מטפחת, כיון שהיא יודעת שבנוגע לפאה נכרית אין ברירה להסירה... מה שאין כן בנוגע למטפחת יודעת היא שיש לה ברירה, שביכולתה להסיטה למעלה יותר ויותר". וכן הביא בשמו הגאון רבי משה וינער שליט"א בספר "כבודה בת מלך" (ראה כאן בפרק א'), שיש להעדיף פאה על מטפחת, אפי' אם הפאה יפה יותר מהשיער הטבעי של האשה, וביאר זאת בתשובה שהשיב לו וזה לשונו: "הרי זה (שיער עצמה) פריצות ע"י גופה, וזו (פאה נכרית) ע"י דבר זר (דלבוש הראש דומה ללבוש הרגל וכו')".

וכן כתב הגאון רבי בנימין זילבר זצ"ל, בשו"ת אז נדברו (ראה דבריו כאן בפרק ט'): "ואין לבדות מלבנו לדמות האיסור הסתכלות שבאה"ע סי' כ"א למלבושי נשים. הלאו דלא תתורו נאמר בעיקר על הסתכלות באשת איש (דאין זנות אלא באשת איש), והרבה מיני הסתכלות אסרו משום הרהור הנלמד בעיקר מ"ונשמרתם", וגם בענינים אלו אין לערבב הפרשיות, ואין לדון משם מה שמותר ומה שאסור להתלבש. והרי מפורש אמרו שאסור להסתכל על בגדי צבעונין, ואפי' הכי לא אסרו לאשה ללכת בבגדי צבעונין בשוק (ורק באדום אסרו, דהצבע ניכר מאוד גם מרחוק), והוא הדין באם הבגד כמראה הבשר, וכמובן שיש עוד לחלק מבגדי צבעונין, אבל אין לדמות זה לבשר מגולה ממש... וברור שאשה שאין שערותיה יפות ומתביישת לצאת בלא מטפחת, דמכל מקום כנגד שיערה הטבעי אסור לומר דבר שבקדושה, ובכלל איסור פריעה הוי, וכשמכסה ראשה במטפחת או בפאה (במקומות שנהגו להתיר), אף שמתייפה בזה מכל מקום מותר". וכתב עוד, "ומדכתב במשנה ברורה דבמקומות שאין המנהג כן אסור משום מראית העין, משמע דהמדובר באינו ניכר היטב דהוי פאה".

וכן כתב הגאון רבי חיים דב אלטוסקי שליט"א, בספרו "חידושי בתרא" (ראה דבריו כאן בפרק א'): "אין לדחות דשאני פאה נכרית דמתני', דלא היו מומחים כבזמנינו והיה ניכר שאין השיער שלה, מה שאין כן כשאין להכיר שאין השיער שלה יש להחמיר בכל הדינים כאילו שיער שלה מגולה, דזה אינו דהא רש"י והשלטי גיבורים הנ"ל פירשו שעושה כן כדי "שתיראה בעלת שיער", ואם יש להכיר דאין השיער שלה איך תיראה על ידה כ"בעלת" שיער, אלא על כרחק גם בזמנם היו מומחים ואע"פ כן מותר".

וכן כתב הגאון רבי יצחק עבאדי שליט"א, בשו"ת "אור יצחק" (ראה דבריו כאן בפרק י"א): "ובענין פאה נכרית לאשת איש אי שרי או לא, הנה לפי מה שכתבנו שכל הטעם של כיסוי הראש הוא שלא תיראה מנוולת, וא"כ בפאה נכרית הרי היא מקיימת מצוות הכיסוי שאינה נראית מנוולת, ואדרבה פאה נכרית הרי היא כקליעה, ובקליעה כבר הבאנו ראייה מהגמ' לעיל דזה נוי לאשה והיפך מניוול. ואף שמשמעות כמה ספרים נראה שטעם כיסוי הראש הוא כדי שלא להראות יופיה, הנה הוא טעות גמור, ומזה יצא להם שאם היא לובשת פאה נכרית יפה זה עוד יותר גרוע, וההיפך הוא האמת.

והנה כתוב מפורש בגמ' (שבת צה.) ויבן ה' אלהים את הצלע, מלמד שקילעה הקב"ה לחוה והביאה אל האדם, ע"כ. הרי דהשערות כשהם קלועות הוי נוי, והרי היא מקיימת שני דברים, גם כיסוי הראש וגם שתיראה נאה, וכמו אלה שמכסות ראשיהן במטפחת או בכובע, וכידוע שגם באלה יש מכל המינים, יפים יותר ויפים פחות, ובוודאי שלא יעלה על הדעת לומר לאשה ללבוש מה שפחות יפה, וכל אשה עם הטעם שלה, והרי כל בנות ישראל בנות מלכים הן וראויות הן לאיצטלה היפה ביותר".

וכן הביא בספר "ברכת משה" על הלכות ברכות (פרק א' סעיף מ"ב בהערה): "וכ"כ מורי הגאון זצ"ל בתשובה כתב יד וזה לשונו, גם כיום לדעתי יכולה הכלה לחבוש פאה נכרית יפה שביפות ונהדרה שבנהדרות, והכי איתא במשנה, והוי כיסוי ראש מעליא". ובקובץ המשביר (אוסף תשובות, עמ' מ') הביא עוד תשובה כת"י: "פאה נכרית קדושה ומקודשת, והלוואי וכל בנות ישראל ינהגו בה. כי אין שום הלכה אצלנו שיש לקחת את האישה לדקורטור [מעצב] כדי שיבחר ויתאים לה את הלבוש המכער אותה דוקא, אלא מותרת להתנאות בפאה נכרית. ועיין פירוש המשניות [לרמב"ם] שבת פ"ו מ"ה. ומחלוקת האחרונים בזה ידועה, עיין שדי חמד".

ובדומה לזה כתב הגאון רבי יוסף חיים זצ"ל, בעל ה"בן איש חי", בספרו "בן יהודע" (עירובין ק:), וזה לשונו: "כי אתא רב דימי אמר עטופה כאבל [פירוש, אחת הקללות שנתקללה חוה וכל הנשים, שעטופה כאבל ובושה לפרוע שיער ראשה]. ונראה לי בס"ד, כי הני אינם קללות גמורות, דכיסוי הראש יש כמה נשים דניחא להו ביה, כדי לעשות תכשיטין וקישוטין נאים בכיסוי הראש שלהם". עכ"ל. כלומר, שאין כיסוי הראש קללה גמורה, מפני שיש נשים ששמחות בכיסוי הראש, מפני שהוא נאה, והוא הדין לפאה נכרית שהיא יותר יפה משיער עצמה, והאשה שמחה בו, וכדברי הגאונים הנ"ל שהתירו פאה המוסיפה יופי לאשה.

ושם בד"ה "ומגדלת שיער כלילית", כתב עוד וזה לשונו: "דהא ודאי אם השיער סתור אינו שבח לה, דהוי כלילית, אך אחר שקולעתו הוא שבח, כי תתנאה בזה, וכנראה בחוש הריאות דהאשה מביאה פאה נכרית ועושה אותם קליעות להתנאות בהם, ולכן מנה הכתוב השיער בכלל הקישוטין, דכתיב "שערך כעדר העזים" והיינו בהיותו קלוע".

וכן כתב בספר "ותשקט הארץ", בשם רב ומו"צ דק"ק רכסים: "עובדה שאי אפשר להכחישה היא שבדורות האחרונים עכ"פ במערב אירופה הפאה הפכה סמל הצניעות והצדקות והדקדוק במצוות, אשה יראת השם - חבשה פאה חק ולא יעבור, ואילו אשה שלא דקדקה במצוות כל כך - לא חבשה פאה.

לא היתה קיימת מציאות במערב אירופה בדורות האחרונים שאשה "תחמיר" שלא לחבוש פאה, וחבישת הפאה ביטאה קבלת עול מלכות שמים בשלמות, ולא היה דבר אחר שכה המחיש את העובדה שאשה מבטלת את רצונותיה לרצון השם כמו חבישת הפאה.

בהתאם למצב הקיים היתה דרושה מסירות נפש לחבוש פאה כי חבישת הפאה היתה כרוכה גם בהוצאות מרובות וגם היתה מחייבת את קציצת השער, ובכלל היתה מכבידה על הנשים.

עוד עובדה שאי אפשר להכחישה היא שהפאות היו עשויות משער טבעי ומיוצרות בעבודת יד בהתאמה מיוחדת לראש הלקוחה, ובהחלט היו נראות נאות לעין - ולא כמו שמנסים לטעון.

לאור תיאור העובדות הנ"ל מובן כמה מגוחכת היא הטענה שנשים חבשו פאות שלא ברצון חכמים - שהרי הדרך היחידה שחכמים המליצו עליה בדורות ההם לכסות את השער היתה פאה נכרית ורק הנשים החרדיות ביותר היו מוכנות לקבל תכתיב זה".

וראה כאן בפרק י"ד מש"כ בזה הגר"ז שכטר שליט"א, וזה לשונו: "יש הטוענים שאין לדמות הפאה שלנו לפאה נכרית בדורות הקודמים שהתירום הפוסקים, משום שלא הצטיינו ביופיין כפאות שבזמנינו. והאמת היא שהפאה נכרית שהתירו הפוסקים היתה גם כן משיער טבעי של הברתה, ופשוט שהשיער הטבעי בדורות קודמים לא היה פחות יפה מהשיער הטבעי שבזמנינו. ונראה שהטוענים כן מתבססים על השוואות שהם ביצעו בין פאות של פעם להיום, ולא הבחינו שאת ההשוואה הם מבצעים בין פאה נכרית ישנה ומשומשת שלושנים שנה או יותר לבין פאה נכרית חדשה של זמנינו, וסיבת השוני היא גיל הפאה ולא איכות היופי. והפוסקים שהתירו פאה נכרית לא חילקו, והתירו גם פאה נכרית חדשה. ויש

שמבינים כי אין חילוק בין טבעי חדש מפעם להיום, אבל טוענים שהתסרוקות היום יותר דומות לשיער טבעי. אבל כבר מבואר בראשונים שהפאה נכרית היא לקישוט, וכי בדורות עברו לא ידעו לסרק הפאה שתיראה כמו קישוט, הלא כל זה מטרת הקישוט מאז ומעולם, וכי רק בדורנו יודעים לקשט ולסרק יפה. ובפרט שידוע כי בדורות שעברו היה להם טעם ליופי, ובדורנו נפוצים מאוד דברים שאין להם טעם וריח, וכל כמה חדשים יוצאת אופנה חדשה ומשונה". עכ"ל.

וכן הובא בירחון התורני "המאור" שיו"ל בארה"ב בחודש שבט תשי"ג, לפני כשישים שנה: "נתייסדו כאן הרבה בעלי מקצוע מאחינו בני ישראל, לעיבוד פאות נכריות בשביל בנות ישראל הכשרות. היהודים בעלי מקצוע הזה, הינם ברובם ג"כ מהגרים שבאו לכאן בשנים האחרונות והתעסקו במקצועם הזה גם באירופה, וכי על כן הינם מומחים בעיבוד הפאות הנכריות לכל פרטיו ודקדוקיו, בתכלית היופי והשלימות. ישנן בעלות מקצוע מומחיות מפורסמות כאלו, שמעבדות פאות נפלאות, שהרואה אותן לא יכיר בשום אופן שאלו הן פאות נכריות" (עמ' י"ט, מאמר "פאה נכרית ודת יהודית").

וראה בספר "לבושה של תורה" (ביאורים לספר "עוז והדר לבושה", ח"א סי' כ"ח), שבירר את הענין היטב, וכתב בזה הלשון: "כדי לעשות הפאה נכרית כמראה טבעי, לא משתמשים בשום המצאה טכנולוגית חדשה, רק משתמשים בשערות אדם בלי להכניסם לחומרים חריפים (שהיו עושים כן כדי להכינה לצביעה) ואין צובעים אותם כלל (ומעיקרא עושים פאה משערות שצבעם כצבע שערות האשה), ואין לוקחים שערות מכמה נשים לצרפם יחד (אלא כולה מאשה אחת או לכל היותר משתי נשים), וכל השערות מחוברות להבד של הפאה נכרית כהדרך שהן גדלין בראש (ולא מהפכין השערות מלמטה למעלה) והצד שהיה סמוך להקודקוד הוא הצד שמחברים להבד וכו', ומחברים השערות להבד באופן שיצא מהבד באופן שדומה ככל האפשר ליציאת השערות מעור הראש, ומחמת כל הדברים הטבעיים השערות שומרות זוהרן וטבען ויפיין. ונוסף לזה התפירה המדוייקת והמצומצמת להיות מכוון לראש האשה, ע"י זה הפאה נכרית נראית טבעית לגמרי וכאילו היא שערות האשה ממש. ובשאר הפאות מעבדים השערות כדי לצובען לצבע אחיד, וכדי לאחד שערות שונות יחד, וכל פעולות אלו מפקיעים מהם המראה טבעי שלהם. ולפ"ז אין שום סיבה שלא היה אפשרי לעשות פאה נכרית משוכללת לגמרי גם בימי חז"ל".

וכך גם הובא בספר פסקי דין ירושלים (כרך י' עמ' רצ"א) בפסקם של בית דין ירושלים לדיני ממונות ובירורי יוחסין, וזה לשונם: "החילוק בין "קאסטם" ל"רמי קאסטם" הוא, שבקאסטם השיער הוא שיער משובח ממוצא אירופאי (תוצאה מהרגלי תזונה בריאים), ואיננו עובר תהליך הלבנה וצביעה (לצבע הדרוש), ולכן קשה יותר למצוא 8 או 9 "קוקאים" (המדה הנדרשת ליצור פאה), ומחירה גבוהה. אולם אפי' בקאסטם רק חלק קטן מהשערות נקשרות בעבודת יד, ורובה היא

עבודת מכונה. לעומת זאת, ב"רמי קאסטם" השערות פחות משובחות ממוצא טורקיה, הודו, סין, וכו', ולפעמים גם ממוצא אירופאי, ושיער זה עובר תהליך הלבנה וצביעה, ולכן מחירם זול יותר מהקאסטם. גם בעצם העיבוד יכול להיות שברמי קאסטם יש פחות עבודת יד מהקאסטם, וגם זה מוזיל את מחירו. מ"מ אין ספק ש"רמי קאסטם" יותר יוקרתי מסתם פאה של שיער טבעי... על אף שמשמעות המילה "קאסטם" בלע"ז ובעולם היא "הזמנה מיוחדת", כלומר שמוודים הראש בדיוק והפאה תפורה ביד וכו', מכל מקום כאן בארץ ישראל התגלגל המושג 'קאסטם' לפאה יוקרתית, הגם שמיוצרת בבית חרושת וקונים אותה "מהקופסה".